

Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 1

Posted on 01/08/2020

Yeni Osmanlıcı yayılma heveslisi Tayyip Erdoğan'ın Suriye'den başlayıp Libya ve Irak'a uzanan askeri işgal ve saldırıları, Kıbrıs-Yunanistan ve Akdeniz'i tehdit eden provokatif girişimleri, Azerbaycan üzerinden dolaylı şekilde Ermenistan'ı da hedefleyerek çepeçevre tüm etrafını taciz eder hale geldi. 12 Temmuz 2020 günü başlayıp bir hafta kadar süren ve gerginliği devam eden bu son olayda Türk devletinin rolü ne kadar belirsiz kalsa da, Azeri yönetiminin 4 yıl aradan sonra ikinci riskli maceraya girişmesinde onun teşvik edici olduğunu tahmin etmek zor değil. Olaydan sonra yangına benzinle giden beyanları bir yerde bunun teyididir.

1994'den beri devam eden ateşkes rejimi boyunca Azerbaycan kuvvetlerinin Dağlık Karabağ'a yönelik taciz eylemleri alışılmış şeylerdi. Ama bu defa çatışma Karabağ'ın hayli uzağında, doğrudan Azerbaycan-Ermenistan sınır hattında gündeme geliyor ve iki ülke arasında savaşa yol açma riski öncekilerden büyük oluyordu.

Karşılıklı açıklamaların birbirini yalanladığı durumda kesin bir kanaate ulaşmak her zaman kolay olmasa da, olayın nasıl başladığına dair somut veriler yanında mantık soruları doğruyu bulmaya yardımcı olur. Ateşkesin sağlandığı günden beri Ermeni tarafının çatışma çıkartmaktan özellikle kaçındığı, Dağlık Karabağ'ın güvenliği için meşru savunma dışında bir vaziyet almadığı, bugün de savaşı isteyecek tarafın Ermenistan olmadığı aklı başında herkesin kabul edeceği bir gerçekliktir.

Buna rağmen olay Türk devleti ve basını tarafından derhal Ermenistan'ı saldırgan gösteren ve üst perdeden tehdit eden beyanlarla karşılandı. Ekonomik ve askeri bakımdan zayıf olan Ermenistan'ın kendi başına bir saldırıya cesaret edemeyeceği, ama Ortadoğu'daki çekişme noktalarında Türkiye'yi zorlamak isteyen Rusya'nın Ermenistan'a böyle bir hamle yaptırmış olması gerektiği türünden yorumlar eşliğinde Türk kamuoyunun şizofrenik infial duyguları ve Ermeni düşmanlığı bilendi.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun "Ermenistan aklını başına toplasın" diye efelenmesi geçmişten beri içlerinde kalan bir uhdenin örtülü şekilde yeniden dışa vurumu oluyordu. Turgut Özal da ölümünden günler önce "Ermenistan'a yanlışlıkla üç-beş bomba düşürsek ne olur ki" gibisinden bir pervasızlık göstermişti. Son olayda Azerbaycan Savunma Bakanı ise Ermenistan'ın nükleer santralini vurma tehdidinde bulunarak ortak zihniyetlerini açığa vurdu.

Yüz yıl önce soykırımla Ermeni nüfusu yok edilen Batı Ermenistan'da Türk ilhaki perçinlenmiş, ancak ondan sonra Doğu Ermenistan'ı da yutma hevesleri İttihatçıların kursağında kalmıştı. Şimdi aynı histeriyle yanıp tutuşan her kanattan Türk faşistleri, küçük Ermenistan karşısındaki devasa askeri güçlerine güvenerek ve Rusya'nın bir gün yeşil ışık yakmasını umut ederek yine Ermenistan engelini ortadan kaldırma ve Azerbaycan'la birleşme hayalleri kuruyorlar. Tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nun kapsadığı her toprak parçasını "kendi doğal ilgi alanı" sayan son yayılcılık rüzgarı, geçmişte alınan derse rağmen iflah olmaz maceracı faşist Turan ülküsünü de depreştirmiştir. Dağlık Karabağ sorunu tam da bu yönelim nedeniyle Türk-İslam şovenizminin geçmişte olduğundan daha fazla çarpılarak kullanmaya çalıştığı ve çalışacağı bir malzemedir.

Yüz yıldan beri Ermenistan ile Azerbaycan arasında uyumsuzluk konusu olan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bir savaş ve ateşkesle diplomasi alanına taşınan Dağlık Karabağ meselesi, Türkiye kamuoyuna o kadar ters yansıtılmış ve Armenofobi eşliğinde öylesine kör bir milliyetçi refleks haline getirilmiştir ki, görece demokrat ve ilerici olan

çevreler içinde bile önyargılardan geçilmez. İşin gerçekliğini doğru dürüst anlamaya ve adil davranmaya çalışan insan sayısı çok azdır. Öyle olduğu için Türk devleti ve medyası desteksiz atışlar yapmakta kendini çok rahat hissediyor.

Dağlık Karabağ sorunu nedir? Ermeni-Azeri uyuşmazlığı nasıl gelişmiştir? Sovyetler Birliği'nin kuruluş ve dağılış süreçlerinde bu sorun etrafında neler yaşanmıştır? Bunları bilmeden günümüzde Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki gerginliğin nedenlerini anlamak ve adil bir yaklaşım göstermek mümkün değildir. Türkiye'de tek taraflı propaganda ve nefret söylemleri dışında bir şey duymayan kamuoyunun duyarlı olabilecek kesimlerine Ermeni kaynaklarından belli başlı bilgileri derleyip Türkçe olarak sunmak bu bakımdan önem taşıyor. Ne kadar özetlense de bir makalenin sınırlarını aşacak olduğu için böyle bir sunuşu bölümler halinde yapmaya çalışacağım.

Dağlık Karabağ (Artsakh) hakikaten kimin yurdudur?

Dağlık Karabağ'ın "Ermeni işgali altında" olduğunu ileri süren Azeri-Türk milliyetçileri, bu absürt suçlamayı makul göstermenin vazgeçilmez gereği olarak onu "Azeri yurdu" ve de "Azerbaycan tarihinin parçası" sayıyorlar. Tarihte bir Azerbaycan değil ama, bu ismin orijini olan ve Hazar denizinin güney bölümünün batısını kapsayan Atırpatakan (Yunan kaynaklarında Atropatene) vardı. Ancak o daha güneyde yer alıyor ve bugün Karabağ olarak anılan bölgeyi kapsamıyordu. Milattan önce VII-VI yüzyıllarda Marastan'ın kuzey bölümünü oluşturan, VI-IV yüzyıllarda Akemenyan İran'ın Küçük Marastan satraplığı olan söz konusu tarihsel coğrafya Büyük İskender'in İran'ı fethinden sonra M. Ö. 321'de bağımsız krallık olmuş ve kurucusu Atropates'in adıyla Atropatene diye anılmıştı. Daha sonra Arapların Azerbaycan diye andıkları bu ülke Türklerin dilinde Azerbaycan'a dönüşmüştür. Tarihte o isimle bilinen alan aslında şimdiki Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bulunduğu yere değil, onun hemen güneyinde İran'ın kuzey-batı bölümüne tekabül ediyordu. Bugün kendini Azeri olarak tanımlayan Türkmen-Tatar kökenli halk ise günümüzden bin yıl önce henüz buralarda bulunmuyordu. Azeri isminin kullanıma girmesi çok daha yenidir. Bu noktaya tekrar dönmek

üzere, Karabağ'ın yazılı tarih içindeki geçmişine çok kısa bir göz atalım.

Hazar Denizi'ne dökülen Kur (Kura) ile Araks (Aras) nehirlerinin aşağı kolları arasında önemli bölümü dağlık, bir kısmı da düzlük alanlardan oluşan Karabağ bölgesi Ermeni tarihindeki Artsakh'a tekabül eder. Eski Yunan, Roma ve Ermeni kaynaklarına göre Artsakh, milattan hemen önceki ve sonraki yüzyıllarda müstakil krallık olan Medz Hayk'ın (Büyük Ermenistan'ın) bir eyaletidir. M.Ö. I yüzyılın ilk yarısında hüküm süren Ermeni kralı Büyük Tigran'ın kendi adıyla kurduğu dört Tigranakert şehriden biri burada, şimdiki Ağdam yakınlarında yer almıştır. Ermenistan'ın Hristiyanlığa geçiş yaptığı IV yüzyıl başlarında yeni din burada da yayılmış, sürece öncülük yapan Grigor Lusavoriç'in dini lider olarak kutsandığı törene katılan 16 eyalet yöneticisi arasında Artsakh'ın prensi de yer almış, ayrıca Lusavoriç'in temelini attığı ilk kiliselerden biri de Artsakh'ta (Martuni kazasının Amaras yerleşkesinde) kurulmuş, inşasını tamamlayan ise onun torunu ve Artsakh'ın ilk yepiskoposu Grigoris olmuştur.

387 yılında Ermenistan'ın Roma ve Pers imparatorlukları arasında bölüşülmesinden sonra Artsakh eyaleti Pers ülkesinin Ağvank satraplığı içinde yer almış, fakat Ermeni prenslerinin yerel yönetimi kendi alanında yine devam etmiştir. Ermeni tarihinde büyük önemi olan 451 yılındaki Vartanants savaşına Artsakh etkin bir katılım göstermiştir. V yüzyılın sonunda İran'ın zayıflamasından yararlanan Artsakh ve Utik bölgelerinin Aranşahik isimli Ermeni prenslik evi özerk bir krallık kurmuş, onun ilk taçını giyen Vaçakan Barepaşt kendine özgü kanunlar oluşturmuş ve Hristiyanlığı korumaya odaklanmıştır. Bunu takip eden Arap işgali döneminde Artsakh bölgesi Abbasi Halifeliği'nin yarattığı El-Ermeniye eyaleti içinde bulunmuş, zaman zaman ayaklanmalara da katılarak özerk konumunu sürdürmüştür. Arap yayılcılığına karşı direnişlerde bölgenin öne çıkan isimleri Dizak prensi Yesayi Abu Musa ve Khaçen prensi Sahl Simbatyan olmuştur.

IX-XI yüzyıllar arasında Bagratuni Ermeni Krallığı'nın bir parçası olarak ciddi kültürel gelişme gösteren Artsakh, bu sürecin sonuna doğru Orta Asya'dan nüfuz eden göçebe

Türkmen ve Tatarların akınına uğramıştır. Düzlük bölümleri giderek karışık nüfuslu hale gelen bölgenin dağlık kesimi yerel yöneticilerin güçlü savunması sayesinde Ermeni ağırlıklı yapısını korumuş ve son zamanlara kadar da burada Ermeni kimliği belirleyici olmuştur. XII yüzyılın 40'lı yıllarında Selçuklu hakimiyetinden kurtulan bölge aynı yüzyılın sonunda Kuzeydoğu Ermenistan'da Zakaryan'ların kurduğu krallığa dahil olmuştur. XIII yüzyılın başında bölge yeniden göz alıcı ekonomik-kültürel gelişme yaşamış, yüzyıl ortalarında zuhur eden Tatar-Moğol saldırılarını Moğollarla yapılan anlaşma sonucu az zararla savuşturmayı başarmıştır.

Artsakh'ın her bucağı yüzyıllar boyunca Ermeni uygarlığının öz eseri olarak vücut bulan görkemli manastır, kilise, kale, köprü ve sair yapılarla doludur. IX-XIII yüzyıllar arasında en büyük kazasının ismiyle Khaçen olarak anılan Artsakh, çok daha sonraları Karabağ olarak da anılmaya başlanır. XV yüzyılda Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerin sürekli akınları altında büyük zarar gören bölge gerileme yaşamıştır. Buna rağmen Ermeni yönetiminin son canlı örnekleri yine burada gözlemlenir. Bu temelde XVI yüzyıl sonu ile XVII yüzyıl başlarında Ermeni yerel otoriteler olarak meliklik evleri ortaya çıkar. Eskilerde Ermenice İşkhan veya Nakharar denilen prensler ya da yerel yöneticiler orta çağda Arapça Malik (egemen, hükümran) sözcüğünden gelen Melik adıyla anılmıştır. Bu dönem Artsakh'ta kurulan meliklik evlerinin en önemlileri Gülistan'ın Melik-Beglaryan'ları, Cırabert'in Melik-İsrayelyan'ları, Khaçen'in Hasan-Calalyan'ları, Varanda'nın Melik-Şahnazaryan'ları ve Dizak'ın Melik-Yeganyan'larıdır.

İran hakimiyeti altında bulunduğu dönem bölgenin özerk konumunu sürdüren Artsakh-Karabağ melikleri bu dağ dünyasının kalbinde bulunan Gandzasar manastırını dinsel-kültürel bir abide olmaktan öte güçlü bir savunma mevzisine çevirmişlerdir. Bu durum ilerde bölgenin İran'dan koparak Rusya'ya bağlanmasını da kolaylaştırır. 1813 Gülistan anlaşmasıyla Rus hakimiyeti altına giren Artsakh'ın Ermenileri gerek Çarlık, gerekse Sovyet döneminde Rusya'ya çok sayıda askeri komutan, siyasetçi, bilim adamı vermiş ve Rus halkıyla sıkı bağlar içinde bulunmuşlardır.

Tarihsel-kültürel olarak bölgenin tamamı Ermeni hüviyetine sahip olduğu gibi, dağlık bölümü yalnız tarihsel değil, aynı zamanda aktüel-demografik bir gerçeklik olarak da Ermeni yurdudur. Dağlık Karabağ'a Türk-Tatar göçebe gruplarının kısmen yerleşmesi ancak XVIII. yüzyıldan itibaren olmuş ve bu da Ermenilerin ezici çoğunluk olma durumunu fazla değiştirmemiştir.

Bu gerçekliği bulandırmaya çalışan Azeri milliyetçiliğinin "Karabağ Azeri yurdudur" iddiası, söz konusu dönem Ermeni melikleri arasındaki çelişkiden yararlanıp Varanda yöresindeki Şoş kalesini sahiplenen Türkmen Civanşir soyundan (başka bir kaynağa göre Sarıcalu aşiret lideri) Panah Ali'nin İran şahı nezdinde güven kazanarak kendini Karabağ'ın Hanı ilan etmesi gibi bir olguya dayanıyor. Ona bu fırsatı sağlayan Varanda Meliki Şahnazaryan'ın diğer melikler üzerinde otorite kurma çabası ve bu uğurda kendisiyle kurduğu işbirliği olmuştur. Ermeni tarihinde ulusal hain olarak anılan Şahnazaryan, kendi kızını Panah'a verip akrabalık da kurmasına rağmen yaptığı bu ittifak kendine değil, müttefiki Panah'a iktidar sağlamıştır.

Daha sonra Şuşi kentine dönüşecek olan Şoş kalesi etrafını Ermeni yapımcılar çalıştırma yoluyla kendine yönetim alanı yapan Panah Ali, Türkmen-Tatar ve Kürtlerin kısmen dağlık bölge içinde yerleşmesini sağladığı gibi, bölgenin Ermeni meliklerini zayıflatma çabasını da eksik etmemiştir. Bu yönde Panah'ı ve oğlu İbrahim'i teşvik eden İran ve Osmanlı devleti olurken, Ermeni melikleri de Rusların desteğiyle Osmanlı ve İran karşıtı etkinlik göstermiştir. Çok geçmeden Rusya'nın hakimiyeti altına giren bölgede farklı idari düzenlemeler yapılır. Şuşi Hanlığı 1822'de son bulur.

Rus Çarlığı'nın egemenliği altında geçen yaklaşık yüz yıllık süre içinde Artsakh bölgesi Ermeni halkının ekonomik, sosyal, eğitsel ve kültürel yaşamı önemli gelişmeler gösterir. Şuşi 1840 yıllarında tanınmış bir şehir ve giderek Kafkasya'da en canlı Ermeni kültür merkezlerinden biri haline gelir. 1868'den itibaren Şuşi, Cebrail, Civanşir, Zangezur ve çevrelerindeki başka kazalar, etnik bakımdan karışık nüfuslu geniş bir eyalet olarak

düzenlenen Elizavetpol'a bağlanırlar. Sözkonusu idari yapı Çarlık Rusya'sının sonuna kadar önemsiz değişikliklerle devam eder.

Bu dönem Batı Ermenistan'da olduğu gibi Doğu Ermenistan'da da ulusal-demokratik mücadele gelişir. Karabağlı bir çok devrimci değişik bölgelerde etkinlik gösterir. Bunlardan biri Şuşi'de doğup büyüyen ve burada devrimci olduktan sonra Baku, Tiflis, Yerevan, Gümrü, Kars ve Van'da mücadele yürüten, 1915'te Van direnişine öncülük eden ve 1918'de bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurucuları arasında yer alan Aram Manukyan'dır.

Aydınlanmaya katkı yapan Ermeni yazarlardan Berç Broşyan, Hraçya Acaryan, Ğazaros Ağayan, Vahan Papazyan, Leo gibi önemli isimler Şuşi'de öğretmenlik yaptıkları gibi, onların ve Raffi'nin eserlerinden bazıları ilk olarak burada basılır. Şehirde 19 Ermenice, 2 de Rusça gazete ve dergi yayınlanır.

1916 yılında Şuşi'nin 43 bin olan nüfusunun çoğunluğu ve Dağlık Karabağ genel nüfusunun da ezici çoğunluğu Ermenidir. 1918-1920 arası uğradığı yıkım ve onbinlerce kurban verdiği katliamlara rağmen, özerk bölge olarak Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlandıktan sonraki ilk ayrıntılı nüfus sayımı olan 1939'da Dağlık Karabağ'ın 150,8 bin olan toplam nüfusunun 132,8 bini Ermeni, 14,1 bini Azeri, 3,2 bini Rus, 0,7 bini de başka ulusal gruplar olarak kayda geçmiştir. Yani Ermeniler bu dönem % 88 oranında bir çoğunluğa sahiptir.

Dağlık Karabağ'ın yönetiminde kısa ve geçici bir parantez oluşturan Türkmen-Tatar etkinliğine istinaden bölgenin geçmişini Azeri-Türk saymaya çalışanlar, daha eskiye gittikçe Azerbaycan'da dahi Türklük gösteremeyeceklerini unutarak konuşuyorlar. Hazar denizinin batısına ilk Türkmen boylarının ayak basması bin yıllık bir olaydır. Azeri ismi de onların bu topraklara geldikten çok sonra, hatta oldukça geç bir zamanda almış oldukları bir isimdir. Bu kimlik inşası gibi Azeri tarih yazımı da XX. yüzyılın başlarından geriye gitmez.

Antik tarihteki Atırpatakan'ın dilden dile Azerbaycan'a dönüştüğünü ve onunla pek de

çakışmayan bir coğrafya için kullanılır olduğunu girişte görmüştük. Aynı ismin başlangıcı da “i” aidiyet ekiyle buradaki Türkmen-Tatar kökenli ve İrani gruplarla karışmış olan halkın ortak kimlik ismine dönüşmüştür. Coğrafi bir ismin zamanla orada yaşamaya başlayan bir soya, kavime, aşirete, etnik gruba veya ulusa kimlik vermesinin örneklerine dünyanın dört bir yanında rastlanır. Bunda gariipsenecek bir durum yoktur. Ama bu durumdaki birilerinin o coğrafyaya geliş tarihini unutup da, oraya ismini verenin kendi varlıkları olduğunu ima eder gibi konuşmaları tuhaf ve gülünç olur. Aynı akıncı soyların daha batıya ulaşan ve “Akdeniz’e bir kısrak başı gibi uzanan” ileri kolları bu maceranın sonunda öyle inanılmaz bir şeyi de başarmışlarsa bile, bu zorbaca sahiplenme insanlık adına gurur değil, utanç vericidir.

Hayk (Hayastan)/Armenia (Ermenistan) isimleri Hay/Armen (Ermeni) etnisitesinin yurdu olarak daha bu kollektif kimliğin şekillendiği süreçte ortaya çıkarken, Azerbaycan ile Azeri kimliği arasındaki bağ tersine olmuştur. Birincisi o yurdun o halka ait oluşunu ifade ederken, ikincisi o halkın o yurda eklemelenişini ifade eder. Türkiye ile Türk kimliği arasındaki bağ ise bunun da ötesindedir. İşgalci olan etnik grubun kadim halklarla beraber kadim yurt isimlerini de silerek kendi adını hakim olduğu coğrafyaya kanlı bir mühür gibi vurmasını ifade eder. Ermenistan’ın ayrılmaz bir parçası olan Karabağ’a gelince, Ermenicesi Artsakh olan ismin son yüzyıllar zarfında Türkçe bir versiyonla da anılır olması bir şey değiştirmiyor.

Esasen her toprak parçasını hatırı sayılır bir geçmişten beri içinde yaşamakta olan bütün grupların ortak yurdu olarak düşünmek, dahası toprakların insan gruplarına değil de, insan gruplarının o topraklara ait oluşundan söz etmek daha anlamlıdır. Ama dağdan gelenin bağdakini kovmaya çalıştığı ve silah zoruyla işgal edilmiş yurtların kadim yerleşiklerinin soykırma uğratıldığı ve/veya meşru haklarının çiğnenip esarete mahkum edilmek istendiği bir gerçeklik içinde öyle naif bir ortak vatan söylemi mantıksız ve yanlış olur.

Bu bağlamda örneğin Türk devleti tarafından hakları çiğnenen Kürtlerin Türkiye ismini sorun etmeyip çözüm için “Türkiyelileşme” gibi yaranmacı bir kavram etrafında siyaset

yapmaları ve kendilerine hiçliği dayatanlara “ortak vatan” söylemiyle yanıt vermeleri ilginçtir. Günümüzdeki muhayyel Kuzey Kürdistan’ın tarihsel Batı Ermenistan’ı yutan ve bunu inkar eden yönü de ayrı bir tartışma konusu. Ama olduğu kadarıyla Kürdistan gerçekliğini bile inkar eden ve Edirne’den Hakkari’ye her yeri “Türk yurdu” sayanlara verilmesi gereken onurlu cevap ne ise, Dağlık Karabağ’ı “Azeri yurdu” sayan ve Ermeni halkını “işgalci” gösterenlere verilmesi gereken cevap da odur. Böyle bir duruş demokratik beraberlikleri reddetmenin değil, ama olabirliği varsa onu güvenli şekilde gerçekleştirmenin, değilse özgür iradeyle kendi kaderini tayin edebilmenin gereğidir.

Buraya kadar bölgenin tarih içindeki yerini ve belirleyici olan Ermeni hüviyetini gördük. Fakat bunun ötesinde Dağlık Karabağ (Artsakh)’ın direnişçi geleneğine dikkat çekmek ve istilacılara geçit vermeyen bağımsız karakterine vurgu yapmak gerekir. Bu bakımdan onu Kafkasya’nın Dersim’i olarak tanımlayabiliriz. Dağlık coğrafyası ve iklimi kadar, halkının o tabiatla örtüşen inatçı direngen karakteri de tıpkı Dersim gibidir. Tarihsel Ermenistan kapsamında bunların bir benzeri de Sasun’dur.

Bu özelliklerinden dolayı Dağlık Karabağ Ermenileri birinci olarak Çarlık Rusyası’nın yıkılıp dağıldığı, ikinci olarak Sovyetler Birliği’nin dağılmaya yüz tuttuğu ve her iki defa bağımsız devletlerin ortaya çıktığı dönem Ermenistan’dan koparılmaya razı olmayıp toplu halde kararlı bir bağımsızlık iradesi ve Ermenistan’la birleşme arzusu göstermişlerdir. Böyle bir irade ve bunu başarmak için ısrarlı mücadele ortaya koymuş olmasalardı, Dağlık Karabağ Ermenilerinin burada belirleyici ulusal topluluk olmaları kendi başına bir şey ifade etmez ve muhtemelen Azerbaycan içinde eriyip giderlerdi. Sonraki bölümlerde bu kırılmaz iradeyi ve yüz yıllık kesintisiz mücadeleyi göreceğiz.

1. Bölümün kaynakçası:

Sergey Melkumyan, Lernayin Ğarabaği Hanrapetutyun (Dağlık Karabağ Cumhuriyeti), Yerevan-1997;

Ėevont Alishan, Artsakh, Yerevan-1993;

www.armin.am/historyofarmenia/am/Encyclopedia_of_armenian_history_LXH_patmutyun ;

Haykakan Sovetakan Hanragitaran (Ermeni Sovyet Ansiklopedisi), Yerevan-1974

Not:

Yazının ilgi alanı Doğu Ermenistan olduğu için özel isimlerin transkripsiyonunu burada Batı lehçesine değil, doğu lehçesine göre yapmayı tercih ettim.

Bu yazı dizisinin 2. Bölümünde; 1917 Ekim Devrimi ve Rusya'nın 1. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi üzerine bölgede yaşananlar, İttihatçıların Ermeni soykırımını Kafkas topraklarına taşıması, Artsakh halkının 1918-1921 arası bağımsızlık iradesi ve Ermenistan'la birleşme arzusu, Osmanlı-Azeri ve İngiliz ablukalarına karşı bu temelde direniş konuları edilecek.

3. bölümde Sovyetler Birliği'ne dahil olan Transkafkasya ülkeleri kapsamında yapılan idari düzenlemeler, Türk-Sovyet ilişkilerinin bu konudaki belirleyici rolü, Artsakh ve başka bölgelerin haksız olarak Ermenistan'dan koparılması, Dağlık Karabağ halkının rızası hilafına bölgenin özerk statüyle Azerbaycan'a bağlanması ve bunun yarattığı sorun üzerinde durulacak.

4. bölümde Sovyetler Birliği'nin dağılmasına doğru bu sorun etrafında yaşanan gelişmeler, 70 yıl aradan sonra 1988-1991 arası Artsakh'ın ulusal kurtuluş yolunda ikinci politik mücadelesi, Sumgait ve Bakü katliamlarıyla karşılanan bu iradenin 1992'den 1994'e kadar savaş yoluyla bağımsızlık kazanması konuları edilecek.

Son bir bölümü de, ateşkesten bugüne sorunun devamı, uluslararası diplomatik sürecin çözümsüz uzayışı, son çatışmanın yükselttiği gerilim ve bunun dünya metropollerindeki Ermeni-Azeri/Türk göçmen grupları arasında karşılıklı saldırganlığı körüklemesi gibi

konulara ayırmayı düşünüyorum.

Kaynak: artigercek.com

Yazının diğer bölümleri:

[Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 2](#)

Hovsep Hayreni

[Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüz yıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 3](#)

[Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüz yıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 4](#)

[Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 5](#)

[Hovsep Hayreni: KAFKASYA'NIN DERSİM'İ DAĞLIK KARABAĞ VE YÜZ YILLIK ERMENİ-AZERİ UYUŞMAZLIĞI - 6. Bölüm](#)